

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Кузнєцов В. В.

В даній науковій статті визначаються правові засади застосування працівниками Національної поліції України спеціальних засобів під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а саме аналізуються нормативно-правові акти України, якими визначається сутність спеціальних засобів, їх перелік та загальні правила застосування. Акцентовується увага на необхідності привести у відповідність до діючого законодавства України деякі нормативно-правові акти, які закріплюють порядок застосування спеціальних засобів як поліцейських заходів примусу.

Ключові слова: спеціальні засоби, працівники Національної поліції України, поліцейські заходи примусу, громадський порядок, громадська безпека, правила та порядок застосування спеціальних засобів, гранати, боеприпаси, водомети, гумові кийки, бронемашини, кайданки, службові собаки

В данной научной статье определяются правовые основы применения работниками Национальной полиции Украины специальных средств при обеспечении общественного порядка и общественной безопасности, а именно анализируются нормативно-правовые акты Украины, которыми определяется сущность специальных средств, их перечень и общие правила применения. Акцентируется внимание на необходимости привести в соответствие с действующим законодательством Украины некоторые нормативно-правовые акты, которые закрепляют порядок применения специальных средств как полицейских мер принуждения.

Ключевые слова: специальные средства, работники Национальной полиции Украины, полицейские меры принуждения, общественный порядок, общественная безопасность, правила и порядок применения специальных средств, гранаты, боеприпасы, водометы, резиновые дубинки, бронемашини, наручники, служебные собаки

In modern conditions the increasing value purchases compliance of actions in the sphere of prevention to criminal manifestations and fight against crime to current trends of its development and large-scale distribution. More and more dynamically society begins to react to various problematic issues of legal nature, is expressed in open expression of the discontent with a certain problem and passes into a form of meetings at public institutions. Taking into account it there is a need to concentrate attention on special means which can be applied by employees of National police of Ukraine when ensuring public order and public safety.

In this scientific article the legal basis of application by employees of National police of Ukraine of special means when ensuring public order and public safety are determined, namely regulatory legal acts of Ukraine which determine essence of special means, their list and general rules of application are analyzed.

The attention to need to bring into accord with the current legislation of Ukraine some regulatory legal acts which fix an order of application of special means as police enforcement measures is focused.

Keywords: special means, employees of National police of Ukraine, police coercive measures, public order, public safety, rules and order of application of special means, grenades, ammunition, water-cannons, rubber bludgeons, armored cars, handcuffs, guard dogs

Постановка проблеми. В умовах сьогодення все більшого значення набуває відповідність заходів у сфері запобігання злочинним проявам та боротьби зі злочинністю сучасним тенденціям її розвитку та масштабним поширенням. Дедалі динамічніше суспільство починає реагувати на різні проблемні питання правового характеру, що виражається у відкритому висловлюванні свого невдоволення певною проблемою та переходить у форму мітингування біля державних установ. З урахуванням цього постає необхідність окреслити правові засади застосування працівниками Національної поліції України спеціальних засобів під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки.

Виходячи з цього, метою даної статті є визначення та аналіз нормативно-правової бази України, відповідно до якої визначається сутність та закріплюється перелік спеціальних засобів, що можуть бути застосовані працівниками Національної поліції України під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти застосування працівниками Національної поліції України спеціальних засобів під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, досліджувалися у працях В.Р. Булачека, А.П. Богуна, А.В. Березняка, І.В. Власенко, А.С. Васильєва, І.Ю. Землянського, Ю.Р. Йосипіва, В.О. Криволапчука, М.О. Лисої, М.В. Моргуна, В.С. Медведєва, В.І. Московця, Н.О. Пряхіної, В.М. Синенького, В.О. Соболева, О.І. Тьорло, Б.Б. Шаповалова та інших вчених.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів є актуальною для органів поліції всіх країн світу, в тому числі і для України. Триваючий процес реформувань в системі органів внутрішніх справ України конкретизував деякі аспекти застосування спеціальних засобів поліцейськими України. Дані зміни законодавцем закріплено в чинному Законі України “Про Національну поліцію”, що є значним позитивом у порівнянні із Законом України “Про міліцію”, який втратив чинність. Останнім, в свою чергу, узагальнювались випадки, в яких працівник міліції має право застосувати спеціальні засоби під час забезпечення громадського порядку. Так, відповідно до ст. 14 Закону України “Про міліцію” наручники, гумові кийки, засоби зв’язування, сльозоточиві речовини, світлозвуккові пристрої відволікаючої дії, пристрої для

відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні і транспортні засоби, а також службові собаки застосовувались [1]:

1) для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

2) для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;

3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення у разі захоплення;

4) для затримання і доставки в міліцію або інше службове приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і тримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;

5) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльності населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;

6) для припинення опору працівників міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю;

7) для звільнення заручників.

Зауважимо, що відповідні засади також закріплюються у чинному законодавстві України, а саме у Постанові Ради Міністрів Української РСР від 27 лютого 1991 р. № 49 "Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку" (редакція від 25 вересня 2014 р.), відповідно до якої визначається порядок застосування спеціальних засобів особовим складом міліції та іншими працівниками органів і установ внутрішніх справ, військовослужбовцями Національної гвардії, які залучаються до охорони громадського порядку і громадської безпеки, боротьби зі злочинністю, та перелік спеціальних засобів [2]. У зв'язку з триваючими реформаціями в системі правоохоронних органів України, вважаємо за необхідне привести у відповідність до Закону України "Про Національну поліцію" [3] вище зазначені Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку.

З огляду на Закон України "Про Національну поліцію" спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу - це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [3].

Водночас, у Законі України "Про Національну поліцію" значно розширюється перелік спеціальних засобів, які поліцейський має право застосовувати під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. Зокрема, до поліцейських спеціальних засобів відносяться кайданки та інші засоби обмеження рухомості; гумові та пластикові кийки; засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; засоби примусової зупинки транспорту; пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підіривні пристрої; спеціальні маркувальні та фарбувальні

засоби; пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; засоби акустичного та мікрохвильового впливу; водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби; пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами; службові собаки та службові коні [3, ст. 42].

Конкретизування тактичних аспектів застосування спеціальних засобів працівниками Національної поліції України полягає у закріпленні в чинному Законі України "Про Національну поліцію" загальних правил застосування спеціальних засобів. Наприклад, кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти; під час затримання особи; під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого; якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим; у випадку проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі [4].

Застосування гумових та пластикових кийків передбачено під час відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною; затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського; припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень [3, ст. 45]. Проте, законодавчо забороняється нанесення ударів гумовим кийком - по голові, шії, ключичній ділянці, животу, статевих органах; пластиковим кийком типу "тонфа" - по голові, шії, сонячному сплетінні, ключичній ділянці, низу живота, статевих органах, нирках, копчику [2, п.14].

Засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною; припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень. При застосуванні сльозоточивих речовин забороняється прицільна стрільба по правопорушниках, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

Призначення засобів примусової зупинки транспорту полягає у застосуванні для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини. Проте, забороняється застосовувати пристрій типу "Еж-М" для примусової зупинки автотранспорту, в тому числі вантажних автомобілів, що здійснюють перевезення людей; автотранспорту, приналежного дипломатичним, консульським та іншим представництвам іноземних держав; мотоциклів, моторолясок, моторолерів, мопедів, а також на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях [2, п.18].

Пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підіривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються у випадку затримання особи; звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні [3, ст. 45].

З метою відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною; відбиття напа-

ду тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського поліцейськими застосовуються електрошокові пристрої контактної та контактної-дистанційної дії [3].

Водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень; відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей; примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися; затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Під час патрулювання; переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення застосовуються службові собаки та службові коні. Варто зазначити, що службовими собаками є собаки, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для службового користування і перебувають у штатах підрозділів службового собаківництва. Право застосування службових собак надається працівникам поліції, які несуть з ними службу. Службові собаки застосовуються на довгому та короткому поводках, без повідка, в наморднику і без нього, виходячи з конкретної ситуації, що склалася.

Підводячи підсумок вище викладеному, необхідно зазначити, що питання застосування спеціальних засобів працівниками Національної поліції України під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки залишається край актуальним на сьогодні. Особливо це стосується правових засад застосування працівниками Національної поліції України спеціальних засобів під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а саме аналізу нормативно-правових актів України, якими визначається сутність спеціальних засобів, їх перелік та загальні правила застосування.

Аналіз переліку спеціальних засобів, які були на озброєнні у працівників міліції, та переліку спеціальних засобів, які перебувають на озброєнні у працівників Національної поліції України, показав, що останній більш повний та сучасний. Так, наприклад, були додані спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби, засоби акустичного та мікрохвильового впливу, засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами. Водночас, варто зацентувати увагу на тому, що саме ці спеціальні засоби є основними, проте тактика та методика їх застосування наразі регламентована лише Постановою Ради Міністрів

Української РСР від 27 лютого 1991 р. №49 "Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку" (редакція від 25 вересня 2014 р.), відповідно до якої визначається порядок застосування спеціальних засобів особовим складом міліції та іншими працівниками органів і установ внутрішніх справ, військовослужбовцями Національної гвардії, які залучаються до охорони громадського порядку і громадської безпеки, боротьби зі злочинністю, та перелік спеціальних засобів. У зв'язку з триваючими реформаціями в системі правоохоронних органів України, вважаємо за необхідне привести у відповідність до Закону України "Про Національну поліцію" вище зазначені Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку. Також виникає необхідність досліджувати вказане питання у зв'язку із змінами в законодавстві України. Адже, основним завданням кожного працівника Національної поліції України є забезпечення громадської безпеки та громадського порядку.

Література

1. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 № 565-XII - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/565-12> - Назва з екрану.
2. Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: Постанова Ради Міністрів Української РСР від 27 лютого 1991 р. № 49- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/49-91-п> - Назва з екрану.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page?text=%E1%E5%F1%B3%E4%E8> - Назва з екрану.
4. Тактико-спеціальна та психологічна підготовка працівників ОВС в системі службової підготовки: методичні рекомендації / В.Р. Булачек, Ю.Р. Йосипів, М.О. Лиса, М.В. Моргун, Н.О. Пряхіна, В.М. Синенький, О.І. Тюрло - Львів: ЛьвДУВС, 2013. - 158 с.

Кузнєцов В.В.,

*Завідувач кафедри тактико-спеціальної та вогневої підготовки ОДУВС
полковник поліції*

Надійшла до редакції: 21.12.2016